

Poznání těla: Medicína, člověk a univerzita

Todd A. P. Best

Poznámka redaktora: Todd Best prezentoval přednášku o konceptu lidské osoby v rámci praxe a výuky medicíny na Lékařské fakultě Univerzity Missouri-Columbia. Text je zkrácenou verzí přednášky.

Nebylo by lehké si významné akademické rozhovory, které by nevycházely z nějakých předpokladů o tom, kdo jsou lidské bytosti a jak se jich jejich akademická práce bytostně dotýká. Představy o tom, co znamená být člověkem jsou možná nejzákladnějšími výchozími myšlenkami akademických disciplín. Tyto názory jsou často latentní, jindy jsou ale vyjádřeny poněkud jasněji. Některé disciplíny věnují hodně pozornosti pojmu člověka a nastolují tak otázky, které volají po naší reflexi. Jako první nám samozřejmě přichází na mysl humanitní studia, ale to samé platí o sociálních vědách a o medicíně. Je to právě medicína, jenž se v poslední době dostává do středu pozornosti. Je tomu tak zejména díky neustále narůstajícím a vysoce důležitým otázkám klonování, výzkumu kmenových buněk a díky etice ukončování života. Zatímco tyto otázky některé lidi správně nasměrovaly k etické reflexi s cílem najít způsob, jak postupovat v jednotlivých situacích, v případě medicínského výzkumu, vyučování a praxe je nutné jít dál. Ještě dříve než začneme navrhnout eticky vhodné způsoby řešení, potřebujeme lépe porozumět naší koncepci člověka. Medicína je disciplínou, v níž je nutno reflektovat naše pojetí lidství, a to nejenom ve jménu rozvoje medicíny, ale – a to je ještě důležitější – kvůli lidem samotným.

Ať už medicínu vnímáme jakkoliv, její praktici, studenti, uživatelé i komentátoři, se všichni shodnou na jedné základní otázce, a tou je otázka lidského zdraví. Je opravdu tak jednoduché prozorně co se tím myslí? V medicíně stojíme tváří v tvář skutečnosti, že všichni máme trochu rozdílné pojetí toho, co zdraví je nebo co by jím mělo být chápáno. Za těmito spory však leží ještě fundamentálnější rozpor na univerzitě a v medicíně – samotná otázka co znamená být lidskou bytostí. Jinak řečeno, je pro nás těžké porozumět člověku jako osobě a v důsledku toho neumíme dost dobře definovat ani lidské zdraví. Je to však právě v medicíně, možná více než ve kterékoliv jiné disciplíně, kde na nás tlačí realita člověka a jeho touha po zdraví. Medicína je oblastí, ve které je porozumění těmto pojmům životně důležité – právě tady buď vytváříme svoje definice nebo tápáme ve snaze definovat něco, pro co máme jen málo zdrojů.

Jakékoliv zkoumání těchto otázek se musí vyrovnat s naší inklinací objevovat realitu smyslu, která přesahuje naše hmotná těla. Nahlédneme-li při našem hledání smyslu do zdrojů přesahujících medicínu nebo vědu, nalézáme se najednou v oblasti tradic moudrosti a spirituality, tedy v oblasti náboženských idejí. Jestli se pohybujeme v duchovní doméně, potřebujeme duchovní východiska. Je možné aby nás taková disciplína jakou je medicína nutila hledat a nalézat porozumění, které je ve své podstatě náboženského charakteru – a to bez ohledu na to zda jsme nebo nejsme součástí nějaké náboženské tradice? Chci poukázat na to, že univerzita a medicína v současnosti chápe člověka nedostatečně, a že náboženské porozumění člověku může oživit jakoukoliv disciplínu, která má lidskou bytost za předmět svého zájmu.

Na moderní akademické půdě žel není prostor pro takovouto diskusi. Je možné, že tato vyhýbavost je do jisté míry oprávněná. Když si náboženství najde cestu do diskuse, duchovní významy se často "zvědečtí". Viz například nedávný rozruch kolem myšlenky, že naše mozky jsou možná biologicky uzpůsobeny k víře v Boha. Uvažování nad duchovní realitou se také může obrátit v odtažitě mystické psychologizování, jež je často ve své podstatě antiintelektuální a není schopno adresovat opravdové otázky adekvátním a uvážlivým způsobem. Výsledkem je příliš snadné přijetí vysvětlení, která jsou pouze vědecká. Přitom ta nejlepší věda nám říká, že nenabízí žádné poznání smyslu, pouze popisuje to, co vidí. Naše tendence k jistému zúženému přístupu k poznání končí ve smutně omezené schopnosti adresovat hlubší otázky. Hledáme-li ale důslednější porozumění člověku, musíme se nejdřív vyrovnat s kontextem, který brání rozvíjení smysluplných myšlenek o člověku: musíme se vypořádat s moderní univerzitou.

Téměř každá disciplína na univerzitě – včetně medicíny – pokládá některá tvrzení o člověku za samozřejmost. Většinou mají tyto disciplíny vážný problém přijít s definicí lidské bytosti. Proč je tomu tak? Lidská přirozenost člověku nepřipadala vždy tak neuchopitelná. Dnes se nalézáme v intelektuálním kontextu, v němž je téměř nemožné vézt diskusi o nutnosti reflexe nad podstatou člověka. Abychom mohli přemýšlet o člověku, nutně potřebujeme čerpat z náboženských zdrojů. Náš moderní systém vyššího vzdělávání tvrdí, že opravdové poznání není vůbec možné nebo že je nutně redukováno na úzce pojaté vědecké poznání. Tento postoj nepřipouští vysvětlení postavené na mimovědeckých zdrojích, které jsou nutné k získání znalostí o lidské přirozenosti.

Konkrétní rámec určující pohled univerzity na svět, se nazývá naturalismus. Moderní univerzita a její naturalistický přístup k poznání vedou k významnému omezení přemýšlení o lidské přirozenosti. Naturalismus, jako jeden z výrazných znaků moderní univerzity, je základním východiskem akademické práce, a předpokládá, že všechno, co se děje, se odehrává v uzavřeném materiálním systému. V takovém systému neexistuje nic jiného než přirozený řád věcí. Všechno co můžeme poznat, objevujeme skrze procesy a entity, které vidíme a měříme v rámci empirických věd. V tomto uzavřeném způsobu myšlení jsou věci ustaveny jako neměnitelné a neovlivnitelné ničím co by se vymykalo přírodním zákonům. Mimo tyto zákony neexistuje nic, všechno se děje podle zákonitých a determinativních procesů v systému. Všechny události jsou tím pádem nutné a závislé pouze

na materiálních příčinách. Díky tomuto intelektuálnímu duchu dnešní univerzity se za realitu často pokládají pouze empiricky pozorovatelné, měřené a testované skutečnosti.

Když přemýšlíme o člověku, na mysl nám přicházejí alespoň tři nedostatky takového způsobu myšlení. Prvním nedostatkem naturalistického pojetí je to, že naturalismus nereflektuje skutečnost, že nesjme schopni uceleně vyložit poznání, na kterém bychom pak mohli postavit přemýšlení nad konceptem člověka. Čistě materiální analýza nenabízí ucelený výklad reality. Jsme schopni vyjádřit se k tomu, co umíme zjistit za použití vědecké metody, a ta nám nabízí pouze poznání jedné části skutečnosti – té části, kterou lze pozorovat smysly. Ve výsledku příliš lehce oslepeme a spočineme na pouhém vědeckém poznání, zatímco v předchozích staletích bylo bráno v potaz také poznání, jež pochází ze zdrojů jakými jsou např. humanitní studia, náboženské a moudroslovné tradice, anebo umění. Jinak řečeno, zatímco bychom chtěli aby naše naturalistická perspektiva byla všezahrnujícím systémem, ve kterém a skrze který existuje všechno, co je, empirické zkoumání ze vlastní podstaty nemůže doložit tato naturalistická tvrzení. Naše naturalistické způsoby poznání nás nechají zaskočené a neschopné zareagovat, kdykoliv máme podat zprávu o lidské existenci přesahující materiální realitu.

Druhý nedostatek naturalistického porozumění lidské přirozenosti tkví ve skutečnosti, že tato perspektiva nedává prostor pro výklad konceptů cnosti – a cnosti jsou životně důležitým tématem kdykoliv přemýšlíme nad tím jak dosáhnout zdraví. Takové věci jako jsou dobro, spravedlnost, láska, morálka a krása jsou uvnitř uzavřeného naturalistického systému hlubokým tajemstvím, pokud jsou vůbec uznány za reálné. Při našem zkoumání lidského zdraví zůstávají nezodpovězené takové otázky jako “co je pro lidi dobré?”, “co máme na mysli když říkáme, že se člověku dobře vede?”. Tyto otázky zůstávají v naturalistickém rozvrhu světa nezodpověditelné. Zdraví velmi úzce souvisí s naší představou o tom co je pro lidi dobré. Je ale nemožné přemýšlet nad zdravím člověka, pokud máme k dispozici pouze zdroje naturalismu, byť se třeba budeme zasazovat pouze za ty nejlépe osvědčené procedury a technologie. Samotná myšlenka děláni toho, co je pro lidi dobré, po nás vyžaduje abychom měli nějakou představu o tom že něco je lepší, než něco jiného. Naturalistická perspektiva nám ale nedává prostor pro takováto hodnocení (a pro hodnoty), protože zná pouze “fakta”.

Toto úzké pojetí poznání dále poukazuje na třetí nedostatek naturalistického pohledu na věc, konkrétně na naši neschopnost shledat lidskost jako konečný smysl univerzity. Kulturní analytik Wendell Berry nabídl několik kritických pohledů na vyšší vzdělávání v Americe, v nichž ukazuje, že přílišná specializace v jednotlivých disciplínách vedla k nedostatečně rozvinutému jazyku pro vytvoření jednotící vize smyslu existence univerzity. Když se disciplíny specializují a dále dělí, jdeme hlouběji a hlouběji do žargonu a exkluzivních diskursů, ve kterých rozvíjíme dialog pouze s lidmi, kteří se pohybují v naší vlastní specializaci. Obory se tak navzájem izolují ve svých vlastních lingvistických světech, důsledkem čeho je vysoce fragmentovaná a intelektuálně segregovaná univerzita bez schopnosti komunikovat s jinými disciplínami, které by mohli doplnit a usměrnit naše vlastní poznání. Berry říká, že tato skutečnost odhaluje daleko hlubší problém ztráty vnímavosti pro formativní vliv univerzitního poznání – jmenovitě pro utváření naší lidskosti. “Na univerzitě se formuje lidskost”, píše. “To, co by by měly univerzity pomáhat utvářet – přinejmenším univerzity podporované veřejností – jsou lidské bytosti v plném smyslu slova – ne pouze vycvičení pracovníci nebo znalí občané. Univerzity má formovat zodpovědné dědice a členy lidské kultury.”¹

Formování lidskosti není pro univerzitu malým úkolem. Je nutno najít správný postup jak to provádět. Nějaké utváření lidskosti se děje bez ohledu na to, zda je reflektované nebo ne. Otázka je, co bude vodítkem těchto snah univerzity? Bude naturalistické porozumění postačující? Nebo je potřeba něčeho dalšího? Možná nám náboženský rámeček může nabídnout přesvědčivý výklad člověka v kontrastu s nedostatky našeho operativního naturalismu. V biblickém narativu stvoření, pádu a vykoupení, vidíme trajektorii lidských dějin ve vztahu ke Svtořiteli/Bohu. Stvořitel přivádí k existenci svět v jeho čistém, původním a dokonalém tvaru. Lidské bytosti, jediné bytosti ve stvoření, které mají morální zodpovědnost, rebelují proti Bohu, působí pád lidské rasy a narušují sebe i zbytek stvořeného řádu. Nakonec Bůh skrze svoji prozřetelnost zaslíbuj obnovu veškerého stvoření – vykoupení. Bůh tvoří dokonale. Lidstvo upadá a poskvřňuje celé stvoření a Bůh jej pak vykupuje skrze nabídku obnovení řádu všech věcí. V důsledku toho jako účastníci padlého lidství prožíváme všichni kus krásy nového stvoření, ale i ohromující důkaz pádu a do jisté míry také zaslíbení obnovy. Když přijeme všechny tyto prvky, můžeme dospět k více uspokojivému porozumění lidství a tudíž i lidského zdraví.

Za prvé, stvoření nám nabízí inherentní představu “ideální podstaty věcí”, takže vnímáme jak by věci měly být, včetně toho jak by měla vypadat naše lidskost. Učení o stvoření potvrzuje, že všechno bylo stvořeno jako “dobré” s božským záměrem a v ideálním stavu. Židovská starozákonní představa *Shalom* možná nejlépe vystihuje, jaká byla původní dobrota Stvoření. Pojem “shalom”, který se často překládá jednoduše jako “pokoj”, sebou nese také myšlenku zdraví, celistvosti a rozkvétání. Když přemýšlíme nad světem a nad sebou, můžeme vidět pozůstatky této dobroty a můžeme si představit, jak by věci měly fungovat v jednotě a harmonii. Když přemýšlíme nad naší lidskostí jsme často překvapeni tím jak by věci měly fungovat, protože máme potíže zažívat tuto realitu.

Navíc, zatímco myšlenka Stvoření nám pomáhá přijmout dobrotu materiálního světa, také nás nutí hledat smysl přesahující materiální skutečnost. Stvoření vypovídá o metafyzické realitě, kterou můžeme nazvat pojmem “duše”. Je to nehmotná komponenta naší existence. Uznat existenci duše vede k nutnosti zabývat se péčí o duši stejně tak jako péčí o tělo.

Nakonec, když zvažujeme postavení člověka v tomto dobrém stvoření, musíme vzít do úvahy další skutečnost: jsme stvořené bytosti a proto máme závazek vůči stvořiteli. To také znamená, že nejsme vládcí svého osudu, jak bychom si rádi mysleli. To by nás mělo vést k obdivu a k respektu před svořitelem a k hledání, jak být co nejvíce lidmi podle jeho představy. V našem zápasu o poznání to znamená, že díky konečnosti našeho pochopení nebudeme nutně schopni porozumět všemu, a tudíž musíme v našem hledání nechat jistý prostor pro tajemství. Jedním ze základních operativních principů v medicíně je, že naše těla nějak fungují a nějak by fungovat měla. Toto porozumění určuje, jak nakládáme s nemocným tělem. Pokud jsou narušené nějaké biologické procesy, nejsme si toho vědomi dokud nevíme, jak by dané procesy měly fungovat. To poukazuje na stvoření a na jeho pozůstatky, které pronikají naše těla i naši zkušenost.

Pokud stvoření zjevuje ideál člověka, přemýšlení nad pádem dokládá, že jsme ztutili soustavnou zkušenost harmonické dobroty všeho stvořeného. Dnes se nalézáme v zoufalém stavu – fyzicky i morálně. Skrze pád zakoušíme narušení Šalomu. Samotná skutečnost, že potřebujeme medicínu, která může přinést nápravu těla, a že k tomu hledáme nějaké etické vodítko, ukazuje, že na všech rovinách, na rovině hmotné i nehmotné, potřebujeme obnovení a uzdravení. Naše porozumění důsledkům pádu má vážné implikace pro správné pochopení osoby člověka a jeho zdraví. Vidíme, že nejsme v pořádku a máme skutečná omezení. Jsme omezení v tom, co můžeme znát i dělat, a když tato omezení překračujeme, často zakoušíme nemoc ještě víc. Francouzský filosof Blaise Pascal v 17. století zkoumal ve svých *Pensées* tento pocit nedostatečnosti a poznamenal, že prožíváme smutek nad tím, co možná našim tělům chybí. Říká, že očekáváme, že někdo kdo má méně než dvě oči, bude nešťastný, přitom ale netoužíme mít tři oči. Jinými slovy, máme smysl pro to, jak by věci měly být a tento smysl se projevuje zoufalstvím. Tohle, říká Pascal, je paradox velikosti a padlosti lidské přirozenosti. Velikost lidství přitom realizujeme v uvědomění si naší schopnosti vidět upadlost.²

Naše vyrovnávání se se zlomeností, která vychází ze stavu padlého lidstva, nás povede k touze po obnově a sjednocení. To nás přivádí k poslednímu bodu: vykoupení nám dává naději na dosažení opravdového lidského zdraví. V díle vykoupení vidíme, že stvořitel to s narušeným stvořeními nevzdal, a tak můžeme mít naději na dosažení zdraví. Vykoupit znamená koupit zpátky něco, co bylo ztracené. Ve vykoupení, které nám stvořitel nabízí, jde Bůh až do extrému, s cílem obnovit jednotu tvorství. Pokud vidíme stvoření jako stav Šalomu a vidíme náš současný padlý svět jako místo jeho narušení, ve vykoupení můžeme konečně prožívat jeho obnovení. Bůh – v kontrastu s naším padlým lidstvím – se sám stává člověkem v osobě Krista, uskutečňuje vykoupení skrze tajemství smíření a v celém stvoření rozšiřuje svoje dílo “činění všeho novým”. Tato obnova je v jistém smyslu přetvořením ve směru původní dobroty stvoření. Toto nezasloužené vykoupení nám dává možnost pohybovat směřovat k obnově a navrátit se do harmonie s Bohem, se sebou i s dalšími lidskými bytostmi a s přírodou jako takovou.

Ve hledání jasného pojetí lidského zdraví potřebujeme vhléd do podstaty lidské osoby a lidského zdraví. Na tomto přístupu kladoucím důraz na rámec stvoření, pádu a vykoupení, je potřeba udělat ještě hodně imaginativní práce. V kontrastu s našimi naturalistickými tendencemi má tento přístup velký potenciál oživit univerzitní výzkum i praxi a výuku medicíny. Uvědomit si, že stvořená lidská existence je něčím úžasnějším než si umíme představit, padlá lidská existence je něčím hrozivějším než připouštíme, a vykoupená lidská existence je slibnější realitou než umíme pojmut to vše znamená mít porozumění lidského růstu, v němž může medicína oslavovat a objevovat tajemství doprovázející naši křehkou lidskou zkušenost.

Todd A. P. Best is je programovým administrátorem v Křesťanském studijním centru. Má M.A. v religiounistice , které získal na Floridské niverzitě.

Použito s povolením. Článek byl uveřejněn v publikaci Křesťanského studijnho centra v Gainesville (Florida).

¹ Wendell Berry, “*The Loss of the University*,” Home Economics (New York: North Point Press, 1987), p. 77.

² Blaise Pascal, *Pensees* (London: Penguin Books, 1995), p. 30.